

Розділ II. Професійний (презентація професії; професійна діяльність на лекційних та практичних заняттях: теоретичний матеріал, задачі, лабораторні роботи; самостійна робота з матеріалом після занять; написання курсових робіт, наукових статей).

Розділ III. “Я”-концепція (мотивація в навчанні та професійному становленні; самоаналіз; психологічний портрет; рефлексійна діяльність (ведення щоденника); самоосвіта (професійна – над формуванням професійних якостей особистості); “Я”-концепція: “Я і моя родина”, “Я лідер”, “Я член демократичного суспільства”, “Я громадянин України”, “Я і здоровий спосіб життя”, “Моя професійна мрія”, “Я особистість”.

Розділ IV. Мої досягнення (моніторинг успішності в навчанні та професійному становленні (оцінки викладачів, результати сесій, нагороди, самооцінка; написання наукових статей із дисципліни “Фізична хімія”; виступи на наукових конференціях; курсові роботи з технічних предметів).

Висновки. З викладено вище бачимо, що професійне портфоліо майбутнього інженера-педагога спрямоване на високий рівень мотивації в навчанні та професійному становленні, на постійну рефлексію професійних дій і досягнень студента. Таким чином, можемо говорити про професійне портфоліо майбутнього інженера-педагога як технологію саморозвитку та самовдосконалення, засобу мотивації й стимулювання творчої, професійної активності та самоосвіти студента, самопроекування професійного розвитку.

Література

1. Чобітько М.Г. Самовдосконалення студентів – майбутніх учителів у процесі особистісно орієнтованої професійної підготовки / М.Г. Чобітько // Педагогіка і психологія : вісник АПН України. – 2004. – № 1 (42). – С. 57–69.

2. Свет О. Портфоліо як засіб моніторингу процесу підготовки майбутнього вчителя / О. Свет // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / [редкол.: Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2009. – 500 с.

ОДАЙСЬКИЙ С.І.

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИРОБНИЧИМ ПРОЦЕСОМ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ПРИ ВПРОВАДЖЕННІ ДЕРЖАВНИХ СТАНДАРТІВ ПІДГОТОВКИ РОБІТНИКІВ ЯК СИСТЕМНИМ ОБ’ЄКТОМ

Соціально-економічний рівень суспільства, його інтелектуальний та духовний потенціал завжди тісно пов’язані із системою освіти, зміст якої визначається вимогами суспільного виробництва, зумовлюється суспільними відносинами, а також етапами розвитку науки та техніки.

Особливо це стосується професійно-технічної освіти, яка тісно пов’язана з економічною та виробничою структурою, охоплює сферу під-

готовки й підвищення кваліфікації робітників у навчальних закладах для трудової діяльності в певній галузі та спрямована на формування в громадян професійних знань, умінь, навичок, відповідного технічного, технологічного й економічного мислення з метою створення умов для їхньої професійної діяльності [7].

Сучасна державна політика України в галузі професійної освіти зорієнтована на розв'язання таких головних завдань:

- розробка та реалізація загальнодержавної стратегії розвитку професійної освіти, адекватної об'єктивним потребам українського суспільства в умовах перебудови, кардинальної економічної реформи, переходу до ринкової економіки;

- визначення та здійснення комплексу практичних заходів, спрямованих на подолання кризових процесів і явищ, стабілізацію професійно-технічної освіти, її реформування й розвиток на базі нових типів навчальних закладів, механізмів та інформаційних технологій з урахуванням державних стандартів;

- інтеграція української професійної школи у світову, європейську, розгортання інтелектуальних взаємозв'язків і комунікацій [1].

Конкретно прогнозує напрями вдосконалення системи професійно-технічної освіти й окремого навчального закладу Концепція розвитку професійно-технічної освіти в Україні: створення необхідних умов для інноваційного розвитку професійного навчання; диференційоване визначення термінів професійного навчання залежно від базового освітнього рівня, складності професій, виду професійної діяльності; урахування потреб ринку праці та специфіки регіону; створення умов для профільного навчання учнів старшої школи з технологічного напрямку на базі професійно-технічних навчальних закладів (далі – ПТНЗ) [2].

Такий підхід, на нашу думку, якнайповніше відповідає напрямку стратегічних дій держави, що безпосередньо відповідають завданням побудови системи управління ПТНЗ, покликаної забезпечити реалізацію визначеної мети як багаторівневим, гнучким, адаптованим до вимог зовнішнього середовища об'єктом.

За таких вимог на передній план виходить проблема наукового обґрунтування управління навчально-виробничим процесом ПТНЗ при впровадженні державних стандартів підготовки робітників на засадах системного підходу.

Мета статті – науково обґрунтувати системний підхід до управління навчально-виробничим процесом ПТНЗ; розкрити принципи, сутність, особливості та закономірності управління ПТНЗ у процесі підготовки робітничих кадрів.

У цьому контексті були проаналізовані наукові підходи до змісту й функцій управління ПТНЗ, визначені цілі та головні завдання управління на різних структурних рівнях з урахуванням їхньої ретроспективи, а також тенденції й загальні завдання, висунуті на сучасному етапі розвитку професійно-технічної освіти.

Зокрема, широкий спектр теоретичних питань управління ПТНЗ, розкриття важливих аспектів поліфункціональної ролі ПТНЗ у системі професійної освіти висвітлено в наукових працях Т.М. Бахтіної, А.М. Гуржія, Т.М. Десятова, В.Г. Дриги, В.О. Зайчука, І.А. Зязюна, В.П. Ключова, В.І. Ковальчука, М.І. Мармазової, Н.Г. Ничкало, А.С. Нікуліної, В.В. Олійника, Л.М. Сергєєвої, І.М. Цимбалюка, О.І. Щербак та ін.

Проблеми теорії та практики управління ПТНЗ через характеристику організаційно-управлінського та науково-методичного аспектів висвітлено в публікаціях О.І. Бондарчук, Л.М. Ващенко, В.С. Демчука, Г.В. Єльнікової, І.П. Жерносека, А.М. Зубка, Л.М. Карамушки, Н.Л. Коломінського, М.Ю. Красовицького, С.В. Крисюка, В.І. Маслова, В.В. Олійника, Р.П. Скульського, С.М. Смирнової, Т.І. Суценко, В.І. Пуцова, Л.І. Шевчук та ін.

Так, В.В. Олійник визначає подальші шляхи модернізації системи ПТО, підвищення фахового рівня кадрів, забезпечення високої якості управління навчально-виробничим процесом ПТНЗ, виходячи з реалій сьогодення та перспективних завдань його розвитку. О.В. Клименюк і Р.Р. Роман обґрунтовують теоретичну модель розвитку початкової професійної школи; В.П. Ключов – деякі проблеми перепідготовки фахівців для регіону; І.М. Цимбалюк – принципи та зміст курсового підвищення кваліфікації керівних кадрів ПТНЗ; Л.М. Карамушка – психологічні основи управління ПТНЗ; О.І. Бондарчук – психологічні компетентності керівників навчальних закладів в умовах підвищення їхнього фахового рівня; О.І. Щербак – сучасні вимоги до педагога професійної школи; А.П. Беляєва – місце та роль ПТНЗ у системі професійної освіти.

Цей аналіз дав змогу зробити висновок про те, що в управлінні ПТНЗ можна виділити три головні аспекти, а саме: соціально-економічний, педагогічний та адміністративно-управлінський. Вони відіграють визначальну роль у змісті діяльності ПТНЗ при впровадженні в навчально-виробничий процес державних стандартів підготовки кваліфікованих робітників.

Таке розуміння, на нашу думку, дає змогу більш повно розкрити суть управління ПТНЗ, відобразити його об'єкт, суб'єкт і кінцеву мету. Це – педагогічний колектив, його діяльність; навчально-виробничий процес; методична робота; оновлений зміст професійно-технічної освіти; державні вимоги щодо її якості й обсягу на основі сучасних досягнень науки та техніки; виховання учнів, їх особистий розвиток; професійна підготовка з урахуванням сучасних потреб суспільства й вимог державних стандартів; удосконалення форм управління ПТНЗ, повсякденне здійснення та вдосконалення яких є основними цілями управління.

Як бачимо, у процесі управління ПТНЗ виникають складні соціальні, адміністративні, педагогічні й психологічні взаємозв'язки між суб'єктами управління, визначення та характеристика даних набуває важливості й актуальності в нових соціально-економічних умовах розвитку галузі.

Отже, управління ПТНЗ у системі професійно-технічної освіти – це орієнтація його виконавських функцій та діяльності на конкретні рішення вищих організацій, керівників для досягнення поставленої мети.

Результати дослідження цього питання дали нам змогу запропонувати визначення поняття “*управління професійно-технічним навчальним закладом*” з урахуванням специфіки суб’єктів управління ПТНЗ та особливостей його функціонування.

Під управлінням професійно-технічним навчальним закладом слід розуміти цілісну систему діяльності суб’єктів управління всіх рівнів, за допомогою якої здійснюється неперервна й цілеспрямована дія на всі його структурні компоненти та процеси, що відбуваються в ньому, з метою підготовки висококваліфікованих робітничих кадрів на основі державних стандартів. Суб’єктами управління ПТНЗ є Міністерство освіти, науки, спорту та туризму України, Державний департамент професійно-технічної освіти, обласні, міські, районні органи управління освітою, які здійснюють єдину державну політику в галузі професійно-технічної освіти.

З огляду на системну взаємозалежність складових управління ПТНЗ розглянемо наукові підходи до їх аналізу.

На думку В.В. Олійника, системний підхід в управлінні соціально-педагогічними системами розглядають, як правило, за допомогою блоків цілепокладання, засобів цілереалізації та рівнів управління [6].

Блок цілепокладання, завданнями якого є визначення загальної стратегії й наскрізних завдань, включає такі елементи: систему цілей діяльності, яка містить склад завдань і системних пріоритетів у їх вирішенні; цілевідповідний розподіл ресурсів, що включає формування необхідного вирішення завдань виробничого потенціалу; критерії ефективності як результату, так і процесу.

Блок засобів цілереалізації включає заходи, механізми, форми регулювання процесів діяльності, у тому числі: організаційні заходи, правові й адміністративні регламенти; економічні механізми і регулятори; соціально-психологічні засоби регулювання діяльності людей у колективі; професійно-технічні засоби, що базуються на використанні відповідних професійних знань, виробничого досвіду, технологічних регламентів діяльності ПТНЗ.

Блок рівнів управління відбиває ієрархічну структуру відповідного об’єкта, яка водночас є структурним елементом соціально-педагогічної системи і містить: галузь у контексті всієї структури економіки (її специфіку, взаємозв’язки з іншими галузями), регіон або територіальний комплекс (специфічні особливості, включаючи як народні традиції, так і розвиток споріднених галузей виробничої та невиробничої сфер тощо); галузеві заклади й установи; трудові колективи; окремі особистості – як ті, що є виробниками певного продукту або послуг, так і ті, що є користувачами.

За Ю.К. Конаржевським, основою системного підходу є системний аналіз і синтез, які мають морфологічний, структурний, функціональний та генетичний аспекти. Так, при морфологічному аналізі управління виділя-

ються елементи, які описують його з якісної та кількісної сторін; структурний аспект з'ясовує внутрішню організацію системи, спосіб, характер зв'язку елементів, що їх утворили; функціональний – допомагає розкриттю механізму внутрішнього функціонування системи, взаємозв'язків її елементів, взаємодії системи й середовища; генетичний – має на меті дослідити її походження, процес формування й розвитку [5].

Отже, управління навчально-виробничим процесом ПТНЗ забезпечується організаційною досконалістю управлінської структури ПТНЗ, чітким визначенням загальних і часткових завдань, змісту та перспектив діяльності педагогічного й учнівського колективів, детальним визначенням посадових обов'язків та ділових якостей кожного працівника, ефективною координацією управлінських дій адміністрації, встановленням ступенів і ланок управління, їх залежності й підпорядкованості, налагодженням істотних ділових зв'язків з іншими організаціями та закладами професійно-технічної освіти.

Слід також враховувати, що в такій соціально-педагогічній системі, як ПТНЗ, постійно змінюється кількість складових за рахунок створення нових структурних одиниць організації навчально-виробничого процесу, ускладнення функцій управління, введення нових посад, різноманітних творчих угруповань педагогів і учнів тощо.

При цьому специфіка складного об'єкта, яким є ПТНЗ, не вичерпується особливістю його елементів, а виявляється, перш за все, у характеристиці зв'язків і відносин між ними, що забезпечують її організованість (упорядкованість), розвинений зв'язок між елементами, а отже, цілісний характер цієї системи, гармонійну єдність і взаємодію її частин.

Отже, від застосування системного підходу значною мірою залежить успішність удосконалення управління навчально-виробничим процесом ПТНЗ як реальним системним об'єктом.

Розкриємо основні закономірності управління ПТНЗ, які відображені в працях І.Д. Андрєєва, О.С. Анісімова, С.І. Архангельського, А.П. Беляєвої, В.І. Васильєва, В.Е. Гмурмана, Г.В. Єльнікової, Н.Г. Загоруйко, Ю.К. Конаржевського, Ф.Ф. Корольова, Б.Ф. Ломова, В.І. Маслова, В.В. Медведя, В.В. Мельниченка, Т.Г. Навазова, В.В. Олійника, В.С. Петровича, В.С. Пікельної, Л.М. Сергєєвої та ін.

Зокрема, Ф.Ф. Корольов визначив такі закономірності в управлінні: оптимальність функціонування систем залежить від чіткості підпорядкування діяльності всіх підсистем загальній меті; залежність об'єктивної необхідності взаємодії та взаємопроникнення всіх підсистем; наявність наукової організації підсистеми управління; Ю.К. Конаржевський – аналітичність управління; доцільність управління; безперервність процесу управління; циклічність управління; ритмічність; пропорційність; В.С. Пікельна – єдність управління; поєднання централізації та децентралізації в управлінні; співвідносність керуючої й керованої систем; залежність кінцевого результату управлінської діяльності від повноти реалізації загальних функцій управління; В.І. Маслов – прогнозованість керівництва навча-

льними закладами; відповідність мети, змісту й технологій керівництва конкретно-історичному етапу розвитку суспільства; взаємовплив керуючої та керованої підсистем; компетентність керівництва й результатів управління; оптимальне співвідношення стратегічного та оперативно-регулятивного керівництва; залежність ефективності керівництва системою від розвитку творчого потенціалу складу викладачів і тих, хто навчається; залежність ефективності керівництва від компетентності менеджерів; оптимальне співвідношення цілеспрямованих впливів підсистем управління; закономірність плановості й конкретного моделювання; зворотний зв'язок.

У цьому контексті В.В. Олійник і В.В. Медведь, враховуючи закономірності розвитку ПТНЗ в ринкових умовах, охарактеризували шляхи виживання ПТНЗ; Л.М. Сергеева, В.С. Петрович – проблеми формування кадрового потенціалу ПТНЗ; І.А. Зязюн – інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної професійної освіти, виходячи з її потреб, інтересів та необхідності професійного зростання упродовж усього життя.

У наукових та літературних джерелах управління ПТНЗ включає різні операції та розчленовується на окремі стадії, які об'єднуються в управлінський цикл. В.Г. Афанасьєв, аналізуючи зміст управління, пише: “Операції, дії суб'єкта управління, які відповідають стадіям управлінського циклу, що послідовно змінюються, є *функції управління*, а сукупність цих функцій – *зміст* управлінського процесу” [3].

У цілому питання про кількість і склад функцій управління розкривається в працях багатьох дослідників (В.Г. Афанасьєв, С.Я. Батишев, Є.С. Березняк, В.І. Бондар, Г.А. Дмитренко, Г.В. Єльнікова, Ю.К. Конаржевський, В.Ю. Кричевський, В.І. Маслов, В.В. Олійник, Р.Х. Шакуров).

В.Г. Афанасьєв називає такі функції управління: вироблення й ухвалення управлінського рішення; організація; регулювання, коригування; облік і контроль. Ю.К. Конаржевський – планування, організацію, контроль, регулювання та педагогічний аналіз; Є.С. Березняк – планування, керівництво й контроль; М.С. Сунцов – планування, організацію, контроль і координацію.

Р.Х. Шакуров визначає три рівні управлінських функцій як ієрархічно організованої системи завдань трьох рівнів: цільові функції управління; соціально-психологічні функції; адміністративно-організаційні функції.

На думку С.Я. Батишева, функції управління ПТНЗ включають організацію управління навчально-виробничим процесом, координацію роботи колективу педагогів, громадських організацій і батьків, загальні питання, контроль. А.Г. Соколов вважає їх доданками до планування, організації, координації й регулювання діяльності колективу та контролю.

Як бачимо, функції управління навчально-виробничим процесом ПТНЗ мають, перш за все, цільовий, адміністративно-організаційний характер, тобто є основою для розподілу управлінської праці щодо організації навчально-виробничого процесу з урахуванням галузевої спеціалізації. За такого підходу зміст управління навчально-виробничим процесом ПТНЗ

можна визначити як сукупність управлінських операцій, спрямованих на досягнення певних змін у системі відповідно до намічених цілей.

При цьому слід враховувати специфіку навчально-виробничого процесу ПТНЗ. Вона визначається, перш за все:

- орієнтованістю учнів на здобуття конкретної професії, а отже, підвищеним інтересом до спеціальних предметів і виробничого навчання;
- наявністю виробничого навчання як складової процесу навчання та його тісним зв'язком з продуктивною працею;
- особливістю змісту спеціальних і загальнотехнічних дисциплін;
- необхідністю встановлення тісних взаємозв'язків між організаційними структурами;
- необхідністю постійного підвищення розвивальних і виховних функцій навчання;
- особливістю педагогічного колективу.

До основних завдань, пов'язаних з безпосереднім удосконаленням управління навчально-виробничим процесом ПТНЗ, можна віднести такі:

- досягнення оптимальної інтенсифікації навчально-виробничого процесу, пов'язаної із забезпеченням високого рівня працездатності викладачів і майстрів виробничого навчання;
- послідовну реалізацію всіх управлінських функцій (планування, координування, організації, контролю, регулювання, обліку, педагогічного аналізу);
- постійну увагу до якості навчання й виховання майбутніх кваліфікованих робітників з урахуванням державних стандартів.

У зазначеному контексті проблема гнучкого розвитку системи управління навчально-виробничим процесом ПТНЗ не може бути ефективно вирішено без вибору оптимальних методів управління.

У загальному розумінні методи управління розглядаються як: сукупність способів здійснення функцій управління, які забезпечують досягнення встановлених цілей та результатів; комплекс або сукупність заходів і способів впливу на управлінський об'єкт для досягнення поставлених цілей.

У теорії управління виділяємо такі групи методів управління ПТНЗ:

- організаційно-адміністративні, які базуються на прямих директивних наказах;
- економічні, зумовлені економічними стимулами;
- соціально-психологічні, що використовуються з метою підвищення соціальної активності співробітників;
- комп'ютерні й телекомунікаційні, застосування яких в управлінській діяльності керівників ПТНЗ дає змогу забезпечити своєчасність: сприйняття та передачі оперативної інформації до будь-якого адресата, передачі й отримання аналітичної інформації, надання оптимального обсягу інформації з імовірністю не нижче від допустимого рівня;
- надання рекомендацій щодо вибору рішень та скорочення тривалості процесу вироблення рішення [4].

Важливим теоретичним і методичним підґрунтям для розуміння сутності та змісту управління навчально-виробничим процесом ПТНЗ як системним об'єктом виступають такі принципи: вирішальності державно-суспільного впливу на мету, зміст і методи управління; гуманізації; науковості; демократизації; єдності централізму й колективізму; психологізації; інноваційності; адаптивності; оптимальності; національної спрямованості; функціональної структуризації; стимулювання та уваги до кадрів; маркетингу; інформаційної надійності; моделювального прогнозування; оперативної регулятивності; зворотного зв'язку; корекції; фінансово-господарської раціональності та ділової ініціативи; поваги до закону.

Серед головних принципів професійної освіти Концепція називає такі: гуманізація, демократизація, науковість змісту освіти, поєднання навчання з продуктивною працею, наступність в освіті.

Реалізація цих принципів у сучасних умовах дає змогу здійснити перехід від жорсткої регламентації змісту професійної освіти до організації навчально-виробничого процесу ПТНЗ на засадах стандартів змісту базової професійної підготовки, зменшення кількості обов'язкових нормативних показників навчально-програмної документації, наступності і взаємозв'язку компонентів професійної освіти як цілісної системи.

У зазначеному аспекті розгляд такої проблеми, як управління навчально-виробничим процесом ПТНЗ, потребує ґрунтовних наукових засад, які визначаються такими проекціями:

- розглядом управління як специфічного виду діяльності з урахуванням поглядів у суспільстві на сутність управління професійною освітою;
- системним аналізом професійної освіти і її окремих складових, що дає можливість розглянути предмет дослідження в декількох ракурсах: як елемент системи професійної освіти в цілому, як компонент системи професійно-технічної освіти і, нарешті, як самостійну систему – ПТНЗ, що має власні особливості й тенденції розвитку;
- сприйняттям системи професійної освіти як підсистеми освіти дорослих, яка повинна розглядатись не лише з боку професійних потреб особистості, а й у контексті соціального та науково-технічного розвитку суспільства в цілому.

Висновки. Системний аналіз дає змогу подати основні характеристики ПТНЗ:

- є відкритими системами, які мають враховувати постійні зміни, що відбуваються в соціальному середовищі;
- утворюють ієрархічно організовану цілісність;
- швидко адаптуються до нових підходів у суспільному розвитку й трансформуються в новий зміст навчання, нові освітні та інформаційні технології, нові стратегії взаємодії між учасниками управлінського й навчально-виробничого процесу, систему освітніх послуг, маркетингу;

- встановлюють оптимальне співвідношення мережі навчальних закладів за напрямками професійної підготовки з урахуванням державних стандартів та аналізу їхнього стану;
- реалізують організаційно-управлінську модель розвитку закладу, сконструйовану на основі системної трансформації структури її стратегічних завдань;
- характеризуються стратегічним мисленням, баченням майбутнього, вільним обміном інформації, надійністю та економічністю на основі системного підходу.

Таким чином, проблема управління навчально-виробничим процесом ПТНЗ при впровадженні державних стандартів підготовки робітників як системним об'єктом в умовах розвитку ринку праці та посилення конкурентоспроможності закладів професійно-технічної освіти набуває принципового значення й цілеспрямованої реалізації.

Література

1. Про професійно-технічну освіту : Закон України // Вісник профтехосвіти. – 1998. – № 3. – С. 1–32.
2. Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні // Професійно-технічна освіта. – 2004. – № 3. – С. 2–5.
3. Афанасьев В.Г. Системность и общество / В.Г. Афанасьев. – М. : Изд-во политической литературы, 1980. – 368 с.
4. Даниленко Л.І. Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах : монографія / Л.І. Даниленко. – К. : Міленіум, 2004. – 358 с.
5. Конаржевський Ю.К. Что нужно знать директору школы о системах и системном подходе / Ю.К. Конаржевський. – Челябинск : ЧГПИ им. А. Горького, 1986. – С. 54–56.
6. Олійник В.В. Наукові основи управління підвищення кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти : монографія / В.В. Олійник. – К. : Міленіум, 2003. – С. 503.
7. Професійна освіта: Словник : навчальний посібник / [уклад. С.У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н.Г. Ничкало]. – К. : Вища шк., 2000. – 275 с.

ПАЛАМАРЧУК О.Ф.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ У ВИЩИХ ШКОЛАХ ФРАНЦІЇ

Актуальність статті полягає в тому, що готельно-ресторанна індустрія є одним із секторів ділової активності, що має найбільш динамічний розвиток у всесвітньому масштабі. Професіоналізм, знання традицій та нових технологій являють собою комплекс цінностей, що передбачає професію.